Tarih Okulu Dergisi (TOD)
Ağustos 2020
Yıl 13, Sayı XLVII, ss.2117-2151.

Journal of History School (JOHS)
August 2020
Year 13, Issue XLVII, pp.2117-2151.

DOI No: http://dx.doi.org/10.29228/Joh.44406

Makale Türü: Araştırma makalesi
Geliş Tarihi: 22.06.2020
Kabul Tarihi: 12.08.2020
On-line Yayın: 31.08.2020

ArticleType: Research article
Submitted: 22.06.2020
Accepted: 12.08.2020
Published Online: 31.08.2020

Atıf Bilgisi / Reference Information

Okur Çakıcı, F. (2020). Siyasal Liderlik Faktörlerinin Seçmen Tercihi Açısından Değerlendirilmesine Yönelik bir Araştırma. *Journal of History School,* 47, 2117-2151.

SİYASAL LİDERLİK FAKTÖRLERİNİN SEÇMEN TERCİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA[1]

Fatma OKUR ÇAKICI[2]

Öz

Doğuştan sahip olunan özelliklerin yanında sonradan geliştirilebilecek özellikleri de içeren liderlik, bağlı olduğu toplumun içinden çıkar ve o toplumun özelliklerine göre şekillenir. Liderlik, bir toplumda ya da toplulukta ortaya çıktığı için, toplum ya da topluluğun olmadığı yerde lidere de ihtiyaç kalmayacaktır. Siyasi liderlik ise diğer liderlik türleri ile ilişkili olmakla birlikte, siyasetin getirdiği belli başlı özelliklerden dolayı diğer liderlik türlerinden biraz farklılaşmaktadır. Çünkü siyasi liderlik, insan yönetimi, parti yönetimi, devlet yönetimini de kapsayan geniş bir perspektiften değerlendirilmektedir. Siyasette vazgeçilmez olan siyasi liderler, sadece bulundukları partinin değil, iktidara gelmeleri durumunda ülkenin lideri konumuna gelecek kişilerdir. Bu çalışmada, yönetilen konumunda bulunan seçmenlerin tercihlerinin belirmesinde etkili olan kriterlerden "siyasi liderlik ve onunla ilişkili faktörlerin" değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı, Doğu Karadeniz Bölgesi seçmeninin liderlik faktörünün bileşenlerine yükledikleri anlam ve buna bağlı olarak, liderlik tercihlerinin ortaya çıkartılmasıdır. Bu amaçla, tesadüfi örnekleme tekniği ile Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Rize, Artvin ve Giresun illeri merkez ilçelerinde yüzyüze görüşme yöntemi ile anketler uygulanmıştır. Araştırma, 02.02. 2014- 08-04. 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Seçmenler üzerinde uygulanmak üzere 70 soruluk bir anket hazırlanmış ve sorulan sorular

[1]Bu çalışma, Prof. Dr. Hasan BURAN danışmalığında hazırlanmış olan "Seçmen Tercihinin Belirmesinde Lider Faktörü: Doğu Karadeniz Örneği" başıklı doktora tezinin özetlenmiş ve geliştirilmiş halidir.

[2]Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, fatmaokurcakici@kmu.edu.tr, Orcid: 0000-0003-3708-399X

neticesinde liderlikle ilgili seçmen tercihindeki değişmeler ve bu değişmelerin etkilendiği faktörler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada geçerlilik için açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Liderlik, Karizmatiklik, Otoriterlik, Kişisel Özellikler, Demokratiklik.

A Research on The Evaluation of Political Leadership Factors in Terms of Voters' Preference

Abstract

Leadership, which includes inherent characteristics as well as features that can be developed later, comes out of the society to which it belongs and is shaped according to the characteristics of that society. Because leadership emerges in a society or community, where there is no society or community, there will be no need for a leader. Although political leadership is related to other types of leadership, it differs slightly from other types of leadership due to certain characteristic sbrought by politics. Because it is evaluated from a wide perspective that includes politicalleadership, people management, party management, and state administration. Political leaders, indispensable, are not only the leaders of the party they are in, but those who will become the leaders of the country if they come to power. In this study, "political leadership and related factors", one of the criteria that are effective in determining the preferences of the electorate in the position of administration, were evaluated. The aim of the study is to reveal the meaning attributed to the components of the leadership factor of the Eastern Black Sea Region voters and, accordingly, their leadership preferences. For this purpose, surveys were conducted by face-to-face interview method in the central districts of Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Rize, Artvin and Giresun provinces with random sampling technique. Therese arch was carried out between 02.02. 2014- 08-04. 2014. A questionnaire with 70 questions was prepared to be implemented on voters, and as a result of the questions asked, changes in the voter preference related to leadershipand thefactors affected by these changes were tried to be revealed. In therese arch, explanatory factoranalysis was applied for validity.

Keywords: Political Leadership, Charismaticity, Authoritarianism, Personal Traits, Democracy.

GİRİŞ

İnsanlar, birarada yaşamaya başladıklarından itibaren aralarında sürekli olarak bir güç ilişkisi olmuştur. Bu güç ilişkisi tarihsel süreç içinde farklılaşarak, yöneten-yönetilen ayrımına kadar değişim geçirmiştir. Karakter itibariyle yöneten konumuna gelebilecek nitelikte olanlar lider, önder, şef, reis gibi dönemin ve kültürün şartlarına göre uygun sıfatlarla nitelendirilmiştir.

Liderlikten sonra ortaya çıkmaya başlayan yöneten yönetilen ilişkisi, yönetimde kimin ne kadar söz sahibi olması gerektiği gibi sorunları da ortaya çıkarmıştır. Sonrasında ortaya çıkan yönetim modelleri arasında demokrasi ideali, ilk çağlardan beri insanoğlunun ulaşmak istediği bir nokta olmuştur. Günümüze gelinceye kadar, demokrasiyi gerçekleştirmek amacıyla pek çok farklı yöntem geliştirilmeye çalışılmıştır. Antik Yunan'da görülen doğrudan demokrasi, günümüz şartlarına göre işlerliğini kaybetmiştir. Çünkü doğrudan demokrasiyi çağdaş devletlerde uygulamak zordur ve birkaç muhafazakar-otokratik sistem dışında tüm neredeyse tüm devletlerde temsili sistem bir şekilde uygulanmaktadır (Ball ve Guy, 2007:118).

Temsil fenomeni toplumsal işbölümüne dönük daha genel hareketi ifade eder. Yaşayabilir geniş demografik, ekonomik ve kültürel bütünlerin inşasına izin veren şey, rollerdeki artan uzmanlaşmadır (Braud, 2017:549). Siyasi liderlik de artık günümüz şartlarına göre uzmanlaşma gerektiren bir alan haline gelmiştir. Çünkü siyaset, artık çok geniş kapsamlı bir yarışı ifade eder. Siyasi liderler de bu yarışta en bilinen isimlerdir.

Demokratik rejimler ister seçmen olarak, ister aday olarak, hiç kimsenin katılımının engellenmediği, adil, özgür ve düzenli seçimlerin yapıldığı sistemlerdir. Halk tarafından seçilen temsilcilerin, kendilerine seçmen oylarıyla verilen siyasi gücü halkın yararına kullanmaları beklenir (Lilleker, 2013: 13). Aksi taktirde halkın yararına kullanılmayan güç, başka çıkarların kullanılmasını sağlayan bir araç konumuna gelebilir.

Günümüzde siyaset ve siyaset alanında gerçekleştirmek zorunda kalınılan tercihler giderek zorlaşmaktadır. Çünkü, yeni adaylar, yeni isimler, yani partiler ve bunların seçmenlerle kurdukları ilişiler, örgütlenme biçimleri çok farklılaşmaktadır. Seçmenler ise, genellikle oy verme tercihlerinde partilerin programlarına, tüzüklerine, politikalarını, adayların vaatlerine, icraatlerine daha az bakarak lider odaklı oy verme eğilimi göstermektedirler. Ancak, seçmenlerin sahip olduğu çeşitli özellikler oy verme tercihlerinde farklılaşmaya da sebep olabilmektedir. Seçmenlerin sosyo-ekonomik durumu, gelir seviyesi, cinsiyeti, eğitim durumu gibi çeşitli faktörler oy verme tercihlerinde değişikliğe sebep olabilmektedir.

Siyaset, liderlik faktörünün en belirgin ve görünür olduğu bir alandır. Çünkü günümüzde, siyaset diğer yapıları kapsar niteliğe gelmiştir. Çünkü, devleti yöneten lider, ülke sınırları içerisinde yaşayan tüm yurttaşların bilgisi ve tercihi ile iş başına gelmektedir. Bundan dolayı, liderden bahsedildiğinde insanların zihninde ilk olarak siyasi liderlik belirmektedir (Can,2015: 96).

Seçmen tercihinde liderlik faktörünün öneminin ortaya konulmaya çalışıldığı bu çalışmada, siyasal liderliğin seçmen tercihindeki etkileri ve seçmenlerin siyasal liderde görmek istediği faktörler ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, çalışma, sadece liderlik teorisinin ortaya çıkarılması açısından değil, aynı zamanda siyasi liderlerde imajın oluşturulmasında, seçmenlerin desteğinin alınmasında ve siyasal pazarlamanın oluşturulmasında etkili olabilecek veriler barındırmaktadır.

1. Siyasi Liderlik

Her toplumda siyasal faaliyette yoğun olarak bulunanlar ve bulunmayanlar biçiminde iki grubun varlığını ve bunlardan ikinci grubun, toplumların büyük çoğunluğunda çok daha kalabalık olduğu söylenebilir (Kalaycıoğlu, 1983: 353). Buradan hareketle yöneten ve yönetilen olgusu ortaya çıkmaktadır.

Siyasal sistemde pek çok aktör yer almaktadır. Ancak bunların hangisinin lider olduğu ya da olabileceği ve liderlik vasıflarına sahip oldukları tartışılması gereken bir konudur. Dolayısıyla siyasal arenada bulunan herkese lider olarak bakılmaması gerekmektedir. Çünkü liderlik, içinde pek çok bileşeni barındıran, çeşitli özellikleri gerektiren bir kavramdır.

Liderlik konusu her ne kadar siyasal alanda tartışılan konular içinde yer alsa da, genellikle işletme yönetimi ile ilişkilendirilmiştir. Ancak, siyasi liderlik de çalışılması gereken konular arasında yer almaktadır. Çünkü, siyasi liderlik sadece bir grubu ilgilendiren bir konu değildir. Tüm seçmenlerin birer yurttaş olması ve oy kullanması sebebiyle herkesi ilgilendiren konular arasındadır.

Günümüzde artık oylar neredeyse parti liderine göre verilmektedir. Liderin parti içinde özellikle öne çıktı yapılarda, parti lideri bulunduğu konumu sağlamlaştırabilmek adına iktidarını kişiselleştirebilmektedir. İdeolojik farklılaşmanın yoğun olmadığı partiler liderlik kavgaları sebebiyle biraraya gelememekte ve halk partilerden ziyade liderlere oy vermektedir. Dolayısıyla, partiler arası farklılaşma genellikle parti liderinde ortaya çıkmaktadır (Gül ve Arslan, 2005: 157). Türk siyasi tarihine bakıldığında; siyasi partiler, siyasal hareketler ve tüm siyasi oluşumlar her zaman liderleriyle anılmış ve sonrasında da anılmaya devam etmişlerdir (Can, 2015: 162). Örneğin, "Erbakancılar, Karaoğlancılar" gibi, partiden ziyade, liderle bütünleşmiş siyasal yönelimler bulunmaktadır.

Seçmenler gözünde oluşan liderlere ilişkin kanaatler, halkın siyasi sürece ilişkin görüşlerini etkilemektedir. (Heywood, 2007: 502-503). Yani seçmenler,

liderin tavır, davranış, tutum ve söylemlerine göre siyasal süreçle ilgili yargılara da varabilmektedirler.

Siyasasal yapının bileşenleri oldukça fazladır. Ancak, bu yapı içinde karar alma mekanizmalarında en etkin söz sahibi olan kişiler ise genellikle liderlerdir. Liderler, siyasal süreçteki etkilerinin yanında, siyasette sembol konumuna gelebilirler. Bu durumda liderin parti ile özdeşleşmesi halinde lider sembol konumuna gelecek ve etkiselliği daha fazla olacaktır (Komsuoğlu, 2008:15-16). Hatta bu durumda liderin partinin başından ayrılmasıyla birlikte, parti de varlığını yitirme tehlikesine girebilmektedir.

Liderlik, hemen hemen her toplumda görülen evrensel bir olgu olmakla birlikte, farklı dillerde eşdeğerleri bulunmaktadır. örneğin, liderlik kelimesi için Japonca'da bir karşılık bulunmamaktadır. Ya da Führer sözcüğü bazı tarihsel sebeplerden dolayı sorun olabilmektedir. (Edinger, 1990: 510). Siyasi liderlik tanımlamasıyla ilgili olarak genel kabul görmüş bir teori ve yöntem bulunmamakla birlikte (Yılmaz, 1996: 165) genel liderlik tanımlamaları siyasal liderliğin içeriği ve karakteristiği hakkında yardımcı olmaktadır (Blondel, 1987: 2). Dolayısıyla, liderlik teorileri bir noktada siyasal liderliği de içinde barındırmaktadır.

Liderlik ile ilgili pek çok akademik alanda çalışmalar yapılmıştır. Pek çok farklı bilim dalı liderlik konusunu incelemiş ve temellerini açıklamaya çalışmıştır. Ancak yapılan çalışmalar çalışmayı sürdüren kişinin ilgi alanlarıyla sınırlı kalmıştır. Siyaset bilimi açısından değerlendirildiğinde ise liderlik, devlet kuramları, elitizm teorisi, liderin seçimi, siyasal yaşamdaki rolleri gibi konular üzerinden işlenmiştir (Komsuoğlu, 2008: 20-21). Liderlik, disiplinler arası bir konu olduğu için, siyasal liderlik konusu da genellikle siyaset bilimciler tarafından araştırılmaktadır.

Siyaset bilimcileri tarafından yapılan araştırmalar ise genellikle siyasi liderlikte etkin olan faktörler, kişisel özellikler, siyasi liderlik stratejileri gibi konulara da odaklanılmaktadır (Heper, Sayarı, 2008: 9).

Demokratik toplumlarda görev alan siyasi liderler karmaşık bir ahlaki evrende yaşarlar. Demokrasi, etkili bir şekilde çalışması için iyi bir liderlik gerektirir (Hart, Rhodes, 2014: 5). Demokrasi, insanların farklı fikirleri, inançları ve değerleri paylaştıkları bir değişim yeridir. Demokrasilerde bulunan siyasi partiler bu unsurları somutlaştırır ve çevrelerindeki insanları bir araya getirme görevine sahiptir. Liderler artık günümüzde siyasetin temel aktörü konumundadır (Yıldız, 2002: 81). Siyasal liderlik anlaşılması kolay olan bir konu olduğu kadar,

kavramsal anlamda algılanması güç bir olgudur. Siyasi liderlik, liderin karakterinden, yeteneklerinden ve performansından, diğerlerini yönetmek ve liderlik etmek için verilen sorumluluklardan oluşmaktadır (Junquera, Fernandez, 2011: 24). Çünkü liderlik konusu, lider olarak nitelendirilen kişinin sadece belirli kişisel özelliklerinden ibaret değildir. Kişisel özelliklerin yanısıra, farklı faktörlerle birlikte liderlik konusu değerlendirilmektedir (Yılmaz, 1996: 165). Çünkü liderlik, salt yönetimsel bir faaliyet değil, aynı zamanda beşeri ilişkileri de içinde barındıran çok fonksiyonlu bir unsurdur.

Bir başka bakış açısına göre işlevsel yönden liderlik fonksiyonu değişebilmektedir. Bu şekilde liderlik, "sistemin yaşayabilirliğini artıran herhangi bir eylemdir ve resmi liderlik rolü olmayan üyeler de dahil olmak üzere kritik sistem işlevlerinin yerine getirilmesine yardımcı olan herkes liderlik yapmaktadır (Ufel, 2014: 54). Buradaki önemli nokta liderin sistemin işlerliğini sağlayan kişi olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

Siyasi parti liderliği, diğer liderlik türlerine göre daha büyük bir öneme sahiptir. Bu sebepten, siyasi liderin özellikleri örgütün büyümesinde ve başarısında büyük öneme sahiptir. Liderin hitabet gücü, ideolojik boyutu ve propaganda yöntemlerine bağlılığı, liderlerin uyum ve uzlaşma kapasitesi ve de olaylardaki cesaret ve tecrübesi karizmatiklik niteliklerine etki etmektedir (Tuncay, 2000: 184). Dolayısıyla siyasi liderlik kavramından söz edildiği zaman ilk akla siyasi parti liderliği gelmektedir. Komsuoğlu'na göre (2008: 49-50), bireylerin sahip olduğu liderlik algısı, liderin kimliğine, ülkeye, kültüre ve siyasal rejime göre farklılaşabilmektedir. Bundan dolayı bireylere ve topluma göre siyasi lider algısı farklılaşabilmektedir. Ayrıca, insanlar sadece kendi yaşadığı toplumun haricinde de siyasi lider figürü benimseyebilmektedir. Yani, bireylerdeki siyasi lider algısı kendi toplumlarıyla ya da tarihleriyle sınırlı kalmayabilir. Hatta bu isim yasal bir lider olabileceği gibi, yasadışı bir isim de olabilir. Çünkü bireylerin siyasal görüşü, etnik ve dini kimlik unsurları siyasal liderlik algısı üzerinde etkin olabilmektedir. Altılar (2012:84) siyasal liderliği siyasi güce dayanarak astlarını etkilemeye yönelik bir liderlik biçimi olarak tanımlamakta ve siyasi liderliğin en belirgin özelliği liderliğin güç kaynağının halk gücüne dayanması olarak ifade etmektedir. Siyasal görüşlerin ifade edilmesinde simge konumunda olan liderler, Liderler siyasal yaşamda en önemli figürlerdir. Siyasal görüşleri ifade eden kişiler olarak liderler bazı durumlarda ideolojinin önüne geçebilmektedir. Örneğin, Mandela Güney Afrika Cumhuriyeti'nde bir siyasi simge haline gelmiştir. (Komsuoğlu, 2008: 50). Başka bir örnek olarak Gandhi'nin sivil itaatsizlik düşüncesinin sembolü olması verilebilir.

Liderlik süreklilik gösteren bir süreci ifade eder. Özellikle siyasi liderlik konusunda, sadece iktidarda olunması durumunda değil, lider konumunda bulunan kişinin her zaman bulunduğu konumun farkında olması gerekmektedir. Çünkü liderlik, sadece gücün kullanıldığı zamanlarda değil, her zaman devamlılık gerektirir. Siyasal liderlik gücün geniş bir yelpazeyi içeren özel bir türüdür (Blondel, 1987: 15). Lider olan kişiler sadece yaşadıkları dönemde değil, yüzyıllar sonra bile lider olarak anılmaya devam ederler.

1.2. Siyasi Liderliğin Ortaya Çıkışı

Toplumda alınan kararlar, bireylerin her istediğini yapmasını sınırlandırdığı gibi, birinin diğerine zarar vermesini de engeller. Tarihte egemenlik yetkilerinin bireylere geçmesiyle, bireylerin egemenlik yetkilerini kullanarak yönetenleri belirlemeleri ortaya çıkmıştır (Arslan, 2016: 42). Aslında böylelikle yönetilenler, kendi haklarını da bir noktada sınırlandırmışlardır.

Liderlik konusu, toplumu şekillendirmesinden dolayı halkı etkilediği kadar, yine toplumsal bir konu olmasından ve çeşitli etkilerinin bulunmasından dolayı bilim insanlarını da ilgilendiren konular arasındadır. Liderlik tanımları, liderlik yeteneklerine, liderin kişisel özelliklerine, ilişkisel etkilere, bilişsel ve duygusal uyuma, bireysel-grup ilişkilerine, bireysel ve kolektif ilgi alanlarına göre değişir. (Hartog, Koopman, 2001: 166). Çünkü her toplumun öncelikleri ve istekleri farklılaşabilir. Dolayısıyla toplumun liderden beklentileri de diğer toplumlara göre farklılık gösterebilir.

Siyasal liderlik konusu antik çağlardan beri siyaset teorisyenlerini ilgilendiren konular arasında yer almıştır. Plato ve Aristo liderlikle ilgili teoriler geliştirmişler, gücün elde edilmesi ve izlenecek yollarla ilgili bilgiler vermişlerdir. Machiavelli'nin Prens isimli kitabından sonra görüşler lider ne yapsa iyi olurdan, lider ne yapmalıya doğru değişmiştir. 20. Yüzyılın erken dönemleri boyunca liderlik çeşitli biçim ve disiplin olarak gelişmiştir. 1930 yılında HaroldLasswell siyasal liderlikle ilgili çeşitli çalışmalar yapmıştır. (Kellerman, 1986, 59). Dolayısıyla liderlik araştırmaları bilimlerin ortaya çıkmaya başlamasıyla ortaya çıkmış ve hala günümüzde de devam eden bir konudur.

Liderlik dünyanın her yerinde ve tarihin iki baskın figürleri şeklinde tarih boyunca kendini göstermiştir: bir yandan sihirbaz ve peygamber, bir yandan

seçilen savaş lordu, çete lideri ve *condottiere*[3]. Batı dünyasına özgü olan şey ise bizi daha da endişelendirir: şehir devletinde ortaya çıkan özgür "demagog" şeklindeki siyasi liderlik, Batı'ya ve özellikle Akdeniz dünyasına hapsolmuş bir siyasi form ve onu takip ederek, anayasal devlette büyüyen parlamenter "parti lideri" şeklindeki siyasi liderliği ifade eder ve aynı şekilde Batı'ya özgü bir kurumdur(Owen ve Strong, 2004: 35).

Liderlik konusunda bilinen en iyi örnekler arasında MaxWeber'in(1947) yaptığı çalışmalar gelmektedir. Weber, 3 tip liderlik otoritesi belirlemiştir (Mughan, Patterson, 1992: 3). Buna göre "geleneksel", "hukuki", ve "karizmatik" olmak üzere üç otorite tipi mevcuttur (Kapani, 2009: 97-99). Weber'e göre bu üç otorite türünde geleneksel olanın kökeni tarihte gelenek ve göreneklerde yatmaktadır. Otoritenin uzun zamandır bulunuyor olması onun meşruiyetinin kaynağıdır. Karizmatik otorite, otorite sahibi kişinin kendi özellikleri ile ilişkilendirilir. Bu durumda, otorite sahibinin otoritesi kişinin bellik karakter özelliklerine sahip olmasından kaynaklanır. Hukuki ya da yasal-rasyonel otorite ise belli bir makamı işgal eden kişinin kendisinden değil, makamın hem varlığının hem de yetki ve sorumluluklarının genel, objektif, gayri şahsi kurallara dayanmasından kaynaklanır (Yayla,2015: 27).

1950 ve 60'larda siyasal lilderlik konusuyla ilgili kitaplar yayınlandı (Glad, 2002: 9). HaroldLasswell Psikopatoloji ve Siyaset isimli kitabında, Freudian teoriyi siyasal hayatla bütünleştirmiştir. (Kellerman, 1986, 59). Lasswell Siyasete dahil olan insanların zihinsel profillerini incelemek üzere çalışmalar yapmıştır (Pettman, 2012:1).

Liderlik konusunda önemli gelişmelere yol açan ve 1970'lerin Pulitzer ödülü alan James McGregorBurns ise bu konu açısından önde gelen isimlerdendir. Bazı önemli çalışmalar ise, Blondel 1987, Gardner 1989, Willner 1984, Jones 1989, Bailey 1988, Kellerman 1986 olarak sıralanabilir (Mughan, Patterson, 1992: 4).

Liderlik bir grup içinde ortaya çıkan ve saygınlığa bağlı bir olgudur. Judge, Bono, Illies ve Gerdhart (2002) liderin ortaya çıkışını bir kişinin lider olarak görülüp görülmemesiyle yada ne kadar lider olarak görüldüğüyle alakalı olarak açıklamışlardır (Ballı, 2012: 53). Dolayısıyla bir kişinin lider olarak algılanıp algılanmaması, diğer insanların ona liderlik vasıfları yüklemesiyle ilişkilendirilebilir. Bununla birlikte siyasi liderlik büyük sorumluluk

[3]Condottieri, Orta Çağ'da Rönesans dönemi boyunca Papalık Devleti de dahil olmak üzere İtalyan şehir devletleri tarafından kullanılan sözleşme usulü çalışan paralı asker liderlerini ve kurumlarını anlatır. İtalyancada condottiero sözleşme karşılığı anlaşılan anlamına gelmektedir.

gerektirmektedir ve üstlendikleri bu sorumluluk ve neticeleriyle ilgili olarakliderlik konusu siyaset ve siyaset psikolojisi analistlerine ilgi kaynağı olmuştur (Valenty, Feldman, 2002: 1). Günümüzde klinik psikoloji alanında da siyasetle ve siyasi liderlikle ilgili çalışmalar yürütülmektedir.

Komsuoğlu'na göre (2008: 20) bireyler ve toplumlar, lider olarak ortaya çıkan kişiyi benimsemek ve bu liderle etkileşim halinde olmak isterler. Çünkü lilderler siyasi figür olmanın yanında, toplumdaki bazı kişiler için rol model olan kişiler arasında yer almaktadır. Dolayısıyla lider, bireylerin hayatlarında rol oynayabilen, onları motive edebilen, bütünleştirici özelliği olabilen kişiler olmalıdır.Çünkü, liderlik bazen, siyasal bir sembol olmanın yanı sıra, insanların kendileriyle özdeşleştirdiği bir olgu olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Weber'e göre (2006: 17), "Güç kullanarak, yeryüzünde toplumsal adaleti yerleştirmek isteyen biri, yandaşlara, yani insanlardan oluşmuş bir aygıta gerek duyacaktır, oysa bu aygıt ancak manevi ve maddi ödüller önceden belirlenirse işler". Dolayısıyla, siyasi liderler, ödüllendirme mekanizması sayesinde takipçileri aracılığıyla kendi geleceklerini şekilledirebilirler. Ancak yine de lider, faaliyetlerinin sonuçlarının ne olacağı konusunda tam bilgiye sahip olmayabilir.

Siyasal iletişim teknikleri, siyasal reklamcılık ve siyasal propaganda tekniklerinin kullanımının artması ve kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler takipçiler gözünde liderleri farklı olarak gösterebilmektedir. Özellikle "imaj yönetimi"nin siyaset bilimi alanında kullanılmasıyla birlikte, siyasal propaganda, siyasal iletişim, siyasal pazarlama gibi alanlarda siyasi liderlere yönelik olarak imaj düzenlemeleri oluşturulmaya başlanmıştır. Zaten halk arasında sıkça kullanılan; "kurtarıcı", "kahraman", devlet babası", "fakirlerin koruyucusu" gibi deyimler günümüzde lider tiplemelerine karşılık gelmektedir (Gül, Arslan, 2005: 160). Çünkü liderle ilgili olarak medyada ve çeşitli propaganda yöntemlerinde gösterilen izlenim, halkın onlardan beklediği vasıfların ortaya konulmaya çalışılmasıyla ilgilidir.

Yönetim yapısı itibariyle geleneksel nitelikler taşıyan ülkemizde siyasi liderlerin ortaya çıkışı genellikle tepeden inmeci yöntemlerle ve rekabetin sınırlı olduğu koşullar altında gerçekleşmiştir. Bunun ortaya çıkmasında Türk siyasal kültürünün etkisi görülebilmektedir. Çünkü devlet geleneğinin devamı niteliğinde olan ve Osmanlı'dan alınan siyasi kültür bu konuda etkili bir rol oynamıştır (Tuncay, 2000: 185). Çünkü Osmanlı'nın yönetimindeki usullerin etkileri günümüzde hala görülmektedir. Dolayısıyla siyasal kültür ve yönetim kültürü, siyasal hayattaki birçok alanda etkili olduğu gibi, siyasal liderliğin ortaya çıkmasında da etkili bir unsurdur.

1.3. Siyasi Liderin Özellikleri

Siyasal hayatta seçmenler, oy verme kriterleri ile ilgili olarak bilgiye ve partilerin programları, vaatleri, icraatleri ve uygulamaları ile ilgili yeterli donanıma çok fazla sahip değillerdir. Seçmenlerin en önemli oy verme kriteri olarak siyasi lider en başta gelmektedir. Çünkü liderler, seçmenlerin oy verme sıralamasında en başta yer almaktadır.

Liderler, yönetimde önemli bir yere sahiptir. Çünkü liderler temsil etme yönünün yanı sıra belirli yetkileri de birlikte kullanan kişilerdir (Zariç, 2011: 99). Liderlerin belirli güçlerle donatılmış olması, konumlarını en iyi yönetecek kişi olarak görülmeleri gerçeğidir. Liderleri diğer grup üyelerinden ayıran kişisel özelliklerde küçük farklılıklar vardır. Siyasi liderlik, siyasi sistemin ve çevresinin ürettiği bireysel ve kolektif ihtiyaçlardan doğar. Siyasi toplumda makul bir uzlaşma için temel bir ihtiyaç vardır. Başka bir deyişle, vatandaşların davranışlarını ve ilişkilerini düzenleyen ve meşrulaştıran kolektif normlara kolayca bağlanmak istiyorlar. İnsanlar liderlerin bu kararlaştırılan normları temsil etmesini bekliyorlar. Buna ek olarak, insanlarda lider hakkında "bizden biri" ya da "tıpkı bizim gibi" izlenimini uyandırmak önemlidir (Dion, 1968: 9). Dolayısıyla liderin, içinde bulunduğu toplumun özellikleri çok iyi bilen, ve bu özelliklere sahip olabilen kişiler olması beklenir.

Başarılı ve başarısız liderler arasındaki ayrım, sosyal çabalarının sonuçları açısından yapılabilir. Toplumdaki insanların beklentilerine göre, "büyük tasarıma" taşıma yeteneğini gösterenlere başarılı liderler denebilirken, sosyal çabaları geri tepen ya da stratejik vizyonu yıkıcı olanlara başarısız liderler denebilir (Masciulli vd., 2009: 10). Dolayısıyla liderler toplumsal beklentilerin neticelerine göre başarılı yada başarısız olarak nitelendirilmektedir.

Barber'ın 1972'de yayınladığı "ThePresidentialCharacter" isimli kitabında ABD Başkanlarının sahip olduğu çeşitli özelliklerden bahsedilmiştir. Bu özellikler farklı miktar ve kombinasyonlar halinde bulunmaktadır. Başkanlık kişiliğinin unsurları olarak "karakter, dünya görüşü ve tarz" sıralanmaktadır (Cottam vd., 2017: 66-67):

-Tarz bir başkanın üç siyasal yönünü (söylem, kişisel ilişkiler ve sorumluluk) alışılmış bir şekilde yürütme biçimidir.

- Dünya görüşü, liderin toplumsal nedensellik, insan doğası ve dönemin ahlaki çatışmaları gibi konulara dair siyasetle bağlantılı temel inançlarından oluşmaktadır.

- Karakter ise bir liderin kendisini yaşam ve kendi meziyetleri karşısında yönlendirme biçimi (özsaygı duygusu, başarı ya da şefkat ölçüleri) olarak görülmektedir.

Heper ve Sayarı tarafından yapılan bir çalışmada (2008) Türkiye'de siyasi liderlikle ilgili dikkat edilmesi gereken konular şu şekildedir:

1. Liderin Geçmişi ve Siyasi Kariyeri: Liderin kökeni ve yetişme şartları, siyasete nasıl girdiği, siyasi kariyerindeki önemli dönüm noktaları,

2. Liderin Kişiliği: Liderin ayırt edici kişisel özelliklerinin olup olmadığı, liderin kişiliği ile parti içi demokrasi anlayışının ilişkisi,

3. Liderlik Üslubu, Yetenek ve Stratejileri: Liderin iktidarı ele geçirme ve elde tutmada kullandığı stratejiler, lideri, diğer liderlerden ayıran stratejik özellikleri, toplumsal değişmelere göre liderlik üslup tarzının biçimlenmesi,

4. İnançları, İdeolojisi ve Amaçları: Liderin, belli bir inancı/ideolojisi olup olmadığı ve bu inanç/ideolojinin eylemlerine yansıma şekli,

5. Türkiye Demokrasisine Etkileri: Liderin Türk demokrasisinin şekillenmesindeki etkileri.

Cottam ve diğerlerinin yaptıkları araştırmalar neticesinde çeşitli psikolojik faktörler göz önünde bulundurulduğunda liderlerde ortaya çıkan bireysel özellikler açıklanmıştır.

Hermann ve Preston (1994:81), liderlerin tarzı hakkında 5 ana liderlik tipi değişkeni olduğunu kaydetmektedir (Cottam vd.2017: 75):

1. Politika yapma sürecinde liderin müdahil olması,
2. Liderin çatışmayı tolere etme istekliliği,
3. Liderin liderlik yapma güdüsü ya da gerekçesi,
4. Liderin bilgi yönetmede tercih ettiği stratejiler,
5. Liderlerin çatışmayı a kavuşturmada tercih ettiği stratejiler. Herrmann ve meslektaşlarının çalışmalarında bu değişkenler, artan bir şekilde araştırmalarının odak noktasını oluşturmuştur.

Tablo 1
Seçilmiş Bireysel Özelliklerin Açıklamaları

Özellik	Açıklaması
1.Güç İhtiyacı	Kişinin gücünü (yani diğerleri üzerindeki etki, kontrol ve nüfuzunu) oluşturma, sürdürme ya da yenileme kaygısı
2.Kontrol Mevkii	Kişinin, dâhil olduğu durumlar üzerinde belirli ölçüde kontrol sahibi olup olmadığına ve yönetimin ülkede ve ülkeye ne olacağını etkileyip etkilemeyeceğine dair algıyı içeren dünya görüşü
3. Etnik Merkezcilik	Kişinin kendi milletini merkezi konumda tuttuğu dünya görüşü; kendi milletine karşı güçlü duygusal bağları; milli onur ve kimlik konusuna vurgu
4. Yakınlık İhtiyacı	Diğer kişilerle ya da gruplarla sıcak ve dostane ilişkiler kurma, sürdürme ya da iyileştirme kaygısı
5. Bilişsel Karmaşıklık	Çevreyi ayırt edebilme yeteneği: kişinin, diğer kişileri, yerleri, ilkeleri, fikirleri ya da şeyleri tarif ederken ya da tartışırken sergilediği farklılaşma derecesi,
6. Diğer Kişilere Güvensizlik	Diğer kişiler hakkında kuşku, tedirginlik ve kuruntular, diğerlerinin gerekçeleri ve eylemleri hakkında kuşku duyma ve güvenmeme eğilimi,
7. Özgüven	Kişinin kendine gereğinden fazla önem verme duygusu ya da çevredeki sorunlarla baş edebilme becerisine dair imgesi
8. Görev-Kişilerarası Vurgusu	Başkalarıyla etkileşimde, görevin/işin tamamlanmasına ya da diğerlerinin duygularına ve ihtiyaçlarına odaklanmaya yönelik göreceli vurgu

Kaynak: Cottam vd., 2017: 71.

Çağdaş demokratik bir toplumda, üç geniş siyasi liderlik işlevi tanımlanmıştır (Teles, 2015: 24-25):
(1)*koordinasyonu geliştirmenin ve stratejik liderlik sağlamanın bir yolu olarak yönetim*-liderler, müzakere yoluyla politika fikirleri üretebilmeli ve bunları organizasyon aracılığıyla iletebilmelidir;
(2) *hükümetin etrafındaki bağlamının karmaşıklığının bir sonucu olarak yönetişim* - hükümet yetkililerinin geniş işlev yelpazesi ile diğer kamu makamları ve özel kuruluşlar ile ilgili olmalı, politika dağıtım ve müzakere ortaklıkları ve ağları geliştirilebilmelidir;
(3) *destekçileriyle karşılıklı bağlılık*. Aslında, liderler hayatta kalmalarını sağlamalıdır. Bağlılık rolünün sorunu, liderlerin kuruluşa yönelik vizyonlarını tehlikeye atmadan resmi konumlarını korumalarını sağlamalıdır.

Lider kendisini takip edenler ile sürekli etkileşim halinde olmalıdır. Komsuoğlu'na göre (2008: 26), lider ile takipçiler arasındaki etkileşim, genellikle

liderin davranışlarının takipçileri etkilemesiyle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Lider, takipçilerini motive edebilme yeteneğine sahip, onlara ilham kaynağı oluşturabilen, hedefleri için mücedele edebilmelerini sağlayan, gerektiği taktirde belirli bir otoriteyi sağlayabilen, takipçileriyle arasında duygusal bir bağlılığı bulunabilen niteliklerde olmalıdır. Çünkü lideri mensubu olduğu gruptan ayıran belirli özellikler bulunmaktadır. Bu özelliklerini açığa çıkararak, kullanabilen kişiler, lider olarak nitelendirilebilir. Lideri diğer üyelerden ayıran özellikler ana hatlarıyla kişisel özellikler ve örgütsel özellikler olarak değerlendirilebilir.

1.3.1. Kişisel Özellikler

Toplumların yapıları ve özellikleri birbirinden farklıdır. Dolayısıyla toplumu oluşturan bireylerin özellikleri debirbirinden farklıdır. Aynı şekilde liderler de birbirinden farklı özelliklere sahiptirler. Ancak toplum karşısında hitap etme yetenekleri onların imajını oluşturan özellikler arasında yer alır ve ilk fark edilen özelliklerdendir. Liderlerin sözleri, ses tonu, beden dili, davranışları ve hareketleri karşısındakilere istek ve iradesini kabul ettirebilir nitelikte olmalıdır (Çetin, 2009: 24). Dolayısıyla seçmenlerin lideri kabul edebilmelerinde en önemli noktalardan bir tanesi liderlik özelliklerini gerçekten yansıtabiliyor olmasıdır.

Karizmatik siyasi liderleri takip eden gruplarda genel olarak şu nitelikler görülmektedir (Can, 2015: 183):

- Hedefi gerçekleştirmeye yönelik yüksek motivasyon ve yüksek performans,
- Aşırı biçimde lidere güven duyma, yüksek seviyede lidere düşkünlük gösterme, bağlı olma, sadakatli davranma ve saygı duyma,
- Lidere ve onun düşüncelerine yünelik coşku ve heyecan duyma,
- Partinin veya kurumun hedefi için, bireysel çıkarlardan vazgeçmeye gönüllü olmasıdır.

Liderlikte karizmatik özellikler, liderin kabul görmesinde ve sürekliliğinde önemli etkenlerdir. Karizmatik özelliklere sahip olan liderler seçmenler tarafından daha dikkat çekmektedir. Karizmatik özellikleri ortaya çıkarabilmek için özellikle seçim dönemleri ve propaganda esnasında imaj yönetimine ihtiyaç duyulmaktadır. Uzmanlar lidere enerjik, atılgan ve güleryüzlü olmalarını tavsiye etmekte, fiziksel görüntü itibariyle ise, seçmen kitlesinin beğeni ve moral değerlerine göre görüntü vermeleri gerektiğini telkin etmektedir (Gül, Arslan, 2005:158). Liderlerin içinde bulundukları durum ve davranışlar liderlik

tarzlarının ortaya çıkmasında etkilidir "Lider olunmaz, lider doğulur" sözü liderlikle ilgili önemli bir bilgiyi vermektedir. Çünkü yapılan araştırmalara neticesinde, bireylerin doğuştan getirdiği özelliklerin liderliğin oluşmasında etkili olduğu ortaya çıkmıştır (Taşdemir, 2009: 150). Ancak imaj yönetimi ile liderin doğuştan getirdiği özelliklere ek olarak, belirli noktalarda olumlu etki yapabilecek anlamlar yüklenebilmektedir.

Değişim, dönüşüm ve yeni doğrultular üzerebilen bir vizyona sahip olmunmasıİyi bir liderde olması gereken özelliklerdendir. Liderlik yeteneklerinde fiziksel ve duygusal unsurlar bulunmaktadır. Fiziksel unsurlar, aile ortamında doğasında olan ve gelişen ırk, vücut yapısı, enerji seviyesi gibi özelliklerden oluşur. Sağlıklı olmak, lider olmak için doğal bir özelliktir, çünkü yüksek enerjili işleri gerçekleştirmek için gereken fiziksel yeteneği belirler. Duygusal unsurlar, bir kişiye umut, irade, kararlılık, yeterlilik ve sadakat gibi güçlü özellikler veren güven özerkliği, inisiyatif, çalışkanlık, samimiyet, özen ve bilgelik gibi niteliklerdir (Haas, Tamarkin, 2000: 55). Olayları kontrol etme konusunda güven ve güveni düşük olan liderler, iç siyasi ve ekonomik sorunlarla karşı karşıya kaldıklarında kararlarının bu faktörlerle sınırlı olacağını düşünüyor ve bu sorunları tersine çevirmede çok az güven duyuyorlar. Kendinden emin ve olayları kontrol etmeye inanan liderler, zor iç politik ve ekonomik koşullarla karşı karşıya kaldıklarında politik konumlarını korumak için çevrelerini manipüle etme ve dizginleri ele alma konusunda daha emindir (Keller, Foster, 2012: 587). Liderler, olay ve durumları iyi idare edebilen kişiler de olmalıdırlar. Gerektiğinde tüm sorumluluğu sahiplenebilmelidirler.

Liderlerin kullandıkları söylem tarzı da liderin karakteristik özellikleri yansıtır. Her ne kadar kullandıkları sözler ya da metinler bir idari ve siyasi mekanizma tarafından belirlense de, sonuçta lider tarafından dile getirildiği için kendisine mal edilir. Halk ise bunu kimlerin hazırladığını, nasıl bir çalışmanın sonucunda ortaya çıktığını görmeden, sadece liderin cümlelerine dikkat etmektedir (Demir, 2007: 15). Bu yüzden, liderlerin söylemlerinin düzgün, hitabetlerinin güçlü olması gerekmektedir. Halk tarafında anlaşılan bir dil kullanmak, halka hitabeti daha güçlü kılar. Kaya'ya göre (2013: 81), sözleriyle, davranışlarıyla inandırıcılık niteliği taşıyan liderlerin kararlarını uygulamaları daha kolay gerçekleşmektedir. İnandırıcılık yeteneği liderlikte çok önemli unsurlardan birini oluşturmaktadır. Çünkü kitlelerin yönlendirilebilmesi için inandırıcılık niteliğinin bulunması gerekir. Halkın gözünde "ne yaptığını bilen" imajı oluşturmak için, lider olmadan önceki eylem ve düşünceleriyle doğru insan olduğuna inanılan birisinin, lider olmasıyla birlikte kendine özgü yetenekleri sergileyebilmesi gerekmektedir.

İmaj, liderlikte önemli bir etkendir ayrıca, liderin karakter itibariyle de düzgün bir imaja sahip olması gerekmektedir. Ancak, insanların düzgün karakterli olması siyasette daimi haklı oldukları anlamına gelmez. Ayrıca, hiçbir insan, iktidarda bulunsalar bile, hatasız olarak düşünülmemelidirler (Spitz: 1994: 268). Bireysel olarak insanların hataları olabileceği gibi, liderlerin de stratejik hataları olabilir. Bu doğal bir durumdur. Ancak liderler başarılarını sahiplendikleri gibi, hatalarını da sahiplenebilmelidirler.

Liderler siyasi kariyerleri boyunca toplumsal kökenlerini, eğitimlerini, siyasal ve kültürel birikimlerini beraberinde getirirler. Liderin yetiştiği toplumsal ortam, liderin kendini ait hissettiği kitleyi ve siyasal kariyerini ortaya koymak açısından önemlidir. Liderin mensubu olduğu toplumun yapısı, eğitimi, gelir düzeyi, siyasal geçmişi liderlik algısının oluşmasında önemli etkenler arasında yer almaktadır (Komsuoğlu, 2008: 17-22). Çünkü seçmenler, kendilerine benzeyen, kendilerinin içinde bulunduğu toplum yapısına uygun kişileri lider olarak görmek isteyeceklerdir. Platon toplumları bilge filozofların yönetmesi gerektiğine inanır. Bunun için yönetimin akıllılara verilmesi gerekir. İdeal devlette ise dört erdem vardır. Bunlar; bilgelik, yiğitlik, ölçülülük ve adalettir. Ona göre bilgelik idarecilerin, yiğitlik koruyucuların, ölçülülük hem koruyucuların hem idarecilerin, adalet ise tüm sınıfların ortak erdemidir (Şenel, 2010: 153-161).

Tüm insanlar için geçerli olan ahlak ve erdem sahibi olmak, liderler için de geçerlidir. Liderler, destek alabilmek için bu özelliklere sahip olmalıdırlar. Liderlik yüksek bir ahlak standardı gerektirmektedir. Takipçileri tarafından güvenilir görülmeyen liderler dışlanabilirler (Haas ve Tamarkin, 2000: 193). Sennett'e göre liderlerin güvenilirliği veya meşruluğu belli bir makamda bulunan siyasi liderlerin etkinliklerine yada yürüttüğü programlara göre değil, nasıl birisi olduğuna göre değerlendirilmelidir (Yıldız, 2002: 98). Çünkü her birey-lider de olsa- kendi içinde özeldir ve değerlendirilken bir diğerine göre değerlendirilmemelidir.

Attığı adımdan emin olan, tutarlı kararlar alabilen, istikrarlı kişilerin liderlik özelliklerine daha fazla sahip olduğu söylenebilir. Bununla birlikte sadece ülke içi siyasal tutum ve davranışlar değil, dış politikadaki tutum ve davranışları da, onların değerlendirilmesi ve anlaşılması noktasında önemli bir konumdadır (Demir, 2007: 15). Bu yüzden sadece ülke içi yönetimi ilgilendiren konularda değil, aynı zamanda iç politik tüm siyasal standartları ilgilendiren konularda liderler tutum ve davranışlarına dikkat etmelidirler.

Takipçilerinin güvenini kazanan liderler, bu görevlerini daha etkin bir şekilde yerine getirebilirler. Liderlerin kullandıkları bütün ifadeler, söylemler ve bunların içeriği ülke siyasetinin belirlenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Çünkü,liderlerin gündelik hayatlarında bile söyledikleri sözler veya tutundukları tavırlar, siyasi rejimi bir krize götürebilecek öneme sahiptir. (Heper, Sayarı, 2008: 8). Dolayısıyla, liderlerin sadece siyaset sahnesindeki değil, normal hayatlarındaki konumları da çok önemli bir noktada yer almaktadır. Çünkü seçmenlerinden ve bireyler arasından liderleri rol model olarak gören ve "lideri" gibi davranmak isteyenler çıkacaktır.

1.3.2. Örgütsel Özellikler

Liderler, etkin kararlar alabilen ve aldıkları kararları uygulatabilen kişilerdir. Verdikleri emirler ve emir verme tarzları liderlik özelliklerine göre değişebilmektedir. Liderlik tarzları çok çeşitlendirilebilir. Üç temel anlayış düzeyi olarak demokratik, otokratik ve serbestçi liderler olarak ayrım yapmak mümkündür. Genel çerçeve itibariyle Demokratik, otokratik ve serbestçi liderleri ve davranış tarzlarını şu şekilde sınıflayabiliriz.

Tablo 2
Liderlik Davranış Tarzları

Yaklaşımlar/ Uygulamalar	Demokratik	Otokratik	Serbestçi
1.Amaç Belirleme	Takipçilerin Görüşü Alınır	Lider	İlgili Herkesin Görüşü Alınır
2.Karar Alma	Takipçilere Danışılarak Görüşleri Değerlendirilir	Takipçilerin Katılımı Yok	Takipçilerin Katılımı Sağlanır
3. İletişim	Çok Yönlü/Karşılıklı	Yukarıdan Aşağıya Tek Yönlü	Çok Yönlü
4. Motivasyon Türü	Ödüllendirici	Cezalandırma	Pozitif Ödüllendirici
5. Yetki Devri	Kısmen	Yok	Fazla

Kaynak: Yıldız Özsalmanlı, 2005: 139, İbicioğlu vd., 2009: 5.

Tablodan da anlaşılacağı üzere liderlik davranış tarzları arasında farklılıklar bulunmaktadır. Anlayış ve davranış tarzına göre demokratik, otokratik ve serbestçi olarak nitelenebilecek olan liderlerden demokratik liderler katılımcı bir özellik taşıyarak, astlarına danışarak karar alır. Sadece kriz dönemleri hariç olmak üzere, örgüt amaçları grubun kararlarına göre yönlenir. Astların bütün faaliyetlere katılımı lider tarafından teşvik edilir ve cezadan çok ödül sistemi uygulanarak, her türlü iletişim açık tutulur (Şimşek vd., 2003: 181).

Demokratik liderliğin özelliği örgüt amaçlarıyla, örgüt üyelerinin motivasyonunun uyumlaştırılmasına dayanmasıdır (Dion, 1968: 14). Yönetim

yetkisini takipçileriyle paylaşan demokratik liderler, yönetimin neredeyse her aşamasında astlarına danışarak, onlardan aldığı fikir ve düşüncelere göre liderlik davranışı sergilemeye gayret gösterirler (Eren, 2010: 461). Demokratik liderler, kurumların yapısından çok grupların ilişkileri üzerine odaklanırlar. Çünkü liderler varsayımlarını kurumsal yapılara göre değil, insan davranışları üzerine kurmak zorundadırlar (Yörük, Kocabaş, 2001: 2). Demokratik siyasil liderlikte takipçilerin istekleri önemlidir. Dolayısıyla bu lilderlik türünde liderlerin takipçilerin beklentilerini karşılayabiliyor olması gerekir. Bunun aksi tipi liderlik türü olan otoriter liderlikte sistem gergindir ve takipçiler bundan memnuniyetsizlik duymaktadırlar (Mughan, Patterson, 1992: 9). Demokratik liderliğin bir özelliği de geniş bir tabandan seçilmesi ve seçildiği toplumun desteğini sürekli olarak hissetmesidir (Lasswell, 1986: 197).

Tüm aşamalarda ve gerçekleştirilen tüm faaliyetlerde lider kontrolünün tam ve sınırsız olduğu liderlik tipi otokratik liderliktir (Dion, 1968: 14). Bu tip liderler, kendi başlarına karar alırken, takipçilerini alınan kararlardan uzak tutarlar ve takipçiler alınan kararlara tamamen uymak durumundadır (Eren, 2010: 461). Otokratik liderliğin özelliği, kararların tek taraflı olarak lider tarafından alınması ve grup faaliyetlerinin sıkı olarak kontrol edilmesidir (Yılmaz, 1996: 169). Bu liderlik tipinde, lider kesin bir emir vermedikçe kimse hiç bir şey yapamamaktadır. Tek karar alıcı olarak nitelenen otokratik liderler emirleri kendileri verir ve örgütün diğer üyeleri ise sadece uygulamakla yükümlüdür. Sistemin işleyişinde ödülden ziyade korku, tehdit ve ceza bulunmaktadır (Çetin, Beceren, 2007: 121). Dolayısıyla bu liderlik tipi, demokratik olmaktan uzaktır.

Grup üyelerinin tamamen serbest bırakıldığı liderlik tipi ise Serbestçi (liberal) liderliktir. Bu liderlik türünde lider sadece örgüt dışından bilgi ve kaynak sağlamakta ve sistem otokontrol şeklinde ilerlemektedir.Ancak, bu liderlik tipinin olduğu sistemlerde kriz dönemlerinde örgütün dağılması daha kolay olabilmektedir (Şimşek vd., 2003:182). Serbestçi (liberal) liderlik tipinde, örgüt amaçlarına erişilebilmesi için örgüt üyelerinin özerk yetenek ve yönelimleri dikkate alınarak yönetim faaliyeti gerçekleştirilir (Dion, 1968: 14). Karar alma ve uygulama yetkisi genellikle gurup üyelerine bırakılmıştır. Bunu gerçekleştirmede liderin amacı, yönlendirme ve özendirmeyi sağlamaktır. Grupta yer alan bireyler kendi yetki alanlarına dahil olan konularda serbest karar alma ve uygulama hakkına sahiptirler (Taşdemir, 2009: 159). Serbestçi liderlik anlayışına göre en iyi hükümet, en az hükmedendir. Otoritenin görevi hakemlik ve jandarmalık yapmaktır (Közleme, 2013: 242). Serbestçilik düşüncesi liderlikte hakim olan düşüncedir.

Bu liderlik tarzındaki en büyük sorunlardan biri, farklı birimler, farklı amaçları takip ettikleri için bir karmaşıklık durumu ortaya çıkabilir. Bu nedenle serbestçi liderlik tipi günümüzde uygulanan liderlik tipleri arasında çok fazla yer almamaktadır (Doğan, 2007: 69).

Liderlik tiplerinin örgütlerde veya toplumlarda uygulanabilir olması toplumsal yapıya, grup kültürüne, üyelik ilişkilerine, iç ve dış şartlara, zamana ve mekana bağlı olarak değişebilir ve farklılık gösterebilir. Liderler, izledikleri yöntemlerin başarıya ulaştığını fark ederse uygulama devam eder, aksi taktirde ise, aksayan noktalarda uygulamalarda değişikliğe gidebilirler (Taşdemir, 2009: 160-161).

2. Siyasal Liderin Rolü

Liderlik, bütün kurumlarda olduğu gibi, demokratik kurumlarda da önemli bir unsurdur. Lider, lideri olduğu grup ya da toplumu temsil eder ve konumu itibariyle belirli yetkileri kullanır. Her bireyin karakteristik özellikleri farklı olduğu gibi liderlerinki de farklıdır. Dolayısıyla liderin sahip olacağı tumu ve davranışlar, kendisinin sahip olduğu siyasal bilince, eğitim ve ekonomik düzeyine ve demokratik ilkelere bağlılık ölçüsüne göre değişmektedir (Tuncay, 2000: 73). Weber'e göre (2006:18-19), siyasetle uğraşan kişi, tüm zor koşullarına rağmen, başarıya ulaşıyorsa ya lider ya da kahraman olabilir. Aksi durumda dahi, yani başarıya ulaşılamazsa bile, lider adayının başarısızlığı kabul edebilecek psikolojide olması beklenmelidir.

Lider belirleme noktasında günümüze kadar farklı mekanizmalar kullanılmıştır. Bunlar 3 temel gruba ayrılabilir (Dion, 1968:11-12): a) Biyolojik özelliklerle ilişkilendirilenler, b) Führer ilkesiyle elde edilenler, c) Oy verme ilkesiyle ilişkilendirilenler. Oy verme ilkesine göre belirlenen liderlikte bir sonrakinin seçimi daha büyük bir başarıyla sağlanır. Seçimlerin olduğu sistemlerde seçimler aracılığıyla belirli aralıklarla liderler değişebilir. Bu durumda insanlar için seçim süreci en az travmatik boyutta gerçekleşir. Belirtiler bu yöntemlerde sadece oy verme yöntemi siyasi liderlerin değişimi ve kurumsallaşması için bir araçtır. Seçmenlerin oy verme tercihleri pek çok değişken tarafından etkilenmektedir. Oy verme tercihleri arasında en fazla etkili olan ise partiden ziyade liderler olarak ortaya çıkmaktadır. Seçmenlerin lidere göre karar verme tercihini belirleyen faktörler ise, liderin karar verme yeteneği, liderin deneyimi, liderin seçmenlerin beklentilerine cevap verebilme yeteneği, liderin kişisel ve siyasal özellikleri gibi faktörlere bağlıdır. Siyasi liderlerin entelektüel yapıları, ideolojileri, hedefleri, liderlik tarzları ve stratejileri hayatımızı etkiler. Liderler kendi kişisel özelliklerini içeren kararlara daha yakın olacağı için uygulayacakları politikalar bu yönde olacaktır. Bu nedenle liderin

özellikleri bir noktada eylemlerine yansıtılacaktır (Heper, Sayarı, 2008: 8). Liderler bir toplumda demokrasinin oluşmasında ve yerleşmesinde önemli bir rol oynarlar. Liderler tarafından demokrasiye ve demokratik değerlere atfedilen önem, demokrasinin gelişmesinde etkili olacaktır.

Heywood'a göre (2016: 193) siyasi liderliğin erdemleri arasında şunlar bulunmaktadır:

- Liderler, liderin bulunmadığı durumlarda eylemsiz ve yönsüz kalacak insanları harekete geçirmekte ve onlara ilham kaynağı olmaktadır,
- Liderler, birliği geliştirmekte ve grup üyelerini aynı doğrultuya yönelebilmeleri için cesaretlendirmektedir,
- Liderler, sorumluluklar ve roller hiyerarşisi oluşturarak, örgütü güçlendirmektedirler.

Dolayısıyla liderler, takipçilerini yönlendirebilen, yönetimde astlarına fikir ortaya koyma hakkı tanıyan kişilerdir.

Bununla birlikte Heywood, liderliğe ilişkin olası tehlikelerden de bahsetmektedir (2016: 194). Bunlar;

- İktidarı temerküz ettirmekte ve yozlaşmaya veya tiranlaşmaya yol açmaktadır; liderliğin, hesap verebilirlikle denetlenmesine ilişkin talep bundan kaynaklanmaktadır,
- Yaranma ve itaate neden olarak, insanların kendi yaşamlarının sorumluluğunu almalarına ilişkin cesareti kırmaktadır,
- Düşüncelerin aşağıdan yukarıya doğru akışından çok yukarıdan aşağıya bir akış bulunmaktadır ve bu durum tartışmayı ve müzakereyi daraltmaktadır.

Liderliği sistem canlılığını destekleyen her eylem olarak tanımlarsak, tanımı gereği "etkili" olduğu için "kötü" veya "etkisiz" liderlik gibi bir şey asla gerçekleşmez. Değişiklik getirmeyen veya etkisiz olan herhangi bir eylem, aktör resmi bir liderlik konumunda olsa bile liderlik çabası olarak tanımlanamaz. Bununla birlikte, liderlik etkinliği derecelendirilebilir ve bu nedenle az çok "etkili", "daha iyi" veya "daha kötü" liderlerden bahsetmek mümkündür (Ufel, 2014: 60). Çünkü her liderin iyi yönleri olduğu gibi kötü yönleri de bulunabilmektedir.

Demokratik toplumlarda liderler seçilerek belirlenirler. Liderler, seçilmiş insanlar olsalar bile bazı durumlarda sorumlu oldukları organizasyonun çok kişisel olmasına ve liderin örgütün önünde olmasına neden olabilirler. Demokratik olarak olması gereken, liderin seçimle belirlenmesi ve otoritesinin

bulunmasıdır. Ancak, bazı durumlarda gerçekleşen liderliğin kişiselleştirilmesi, liderin kendisine rakip olabilecek kişileri elemesine yol açabilir. Bununla birlikte, liderin çok güçlü olması, onun keyfi olarak hareket edebileceği anlamına gelmez. Ona güç veren liderlik de onu köleleştirir (Tekeli, 2011: 65-66).

2.4.1. Amaç Belirleme

Liderlik yetkinin kullanılması, kararların alınması ve şekillendirilmesidir, Lider hedeflerini belirlemeli ve bunun için gerekli ortamın hazırlanmasını sağlamalıdır. Siyasi liderlikte önemli faktörlerden biri rasyonel hedeflerin belirlenmesidir. Ayrıca, siyasi örgütler genellikle ekonomik ve kültürel örgütlerden daha fazla liderlik çabası gerektirir. Örneğin, kamu bürokrasisi ile halkın veya kitlelerin amaç ve çabalarının ilişkilendirilmesi gerekir (Dion, 1968: 8).

Bu noktada, siyasi liderlerin hedef belirleme hakkında ayrıntılı olarak düşünmeleri gerekir. Liderlik, başarı, aidiyet, onaylama, özgüven ve öz kontrol gibi temel insan ihtiyaçlarını karşılar. Liderler, ortak değerleri kapsayan vizyonları ifade ederek takipçileriyle güçlü bir temas kurarlar.(Haas, Tamarkin, 2000: 77). Siyasi hedefler ideolojik görüşler çerçevesinde şekillendirilebilir. Fikirler, toplumsal değişimi etkileyen bir faktör olarak ideoloji oluşturur ve toplumların peşinden sürüklerken liderlerin gücünü de kolaylaştırabilir. Siyasi mücadelenin önde gelen aktörleri olan lider ve personeli, ideolojiye sadık kaldıkları sürece toplumu yönetme ve yönetme konusunda aktif olabilirler(Kaya, 2013: 89).

2.4.2. Strateji Tespit Etme

Liderlerin hedefleri, idealleri ve vizyonlarının bulunması gerekmektedir ve bu hedefler ve idealler için savaşmalıdırlar. Bu noktada doğru insanların ikna edilmesi gerektiğini bilirler. Ayrıca, ikna olmayanlara, farklı amaçlara, düşüncelere ve değerlere sahip olanlara karşı hayatta kalmak zorunda olduklarını da bilirler. Çünkü siyasetin rekabetçi yapısı ya başarılı bir mücadele getirecek ya da bir kenara itecektir (Öztürk, 2004: 20-21). Liderler gelecekte meydana gelebilecek farklı durumlar için politikalar üretir, çevrelerindeki kişileri aktif olarak katılmaya teşvik ederler ve yüksek beklentiler yaratırlar (Eroğlu, Akkoç, 2012: 353).

Liderler stratejilerini belirlerken, hedeflerini belirlemeli ve bunlara nasıl ulaşacaklarını hesaplamalıdırlar. Ardından takipçileriyle etkileşime girerek

iletişim sağlanmalı, onların istek, ihtiyaç ve beklentilerine cevap verilmelidir. Yetkilerini astlarla paylaşabilmeli ve karar sürecine dahil ederek motivasyonlarını artırabilmelidir. Liderlerin güvenilir olarak görülebilmesi için görünür eylemleri ortaya çıkmalıdır. Buna ek olarak, bir lider Machiavelli'ye (2010: 98-99) göre, ününü kazanmak için resmen tarafını göstermeli, her eylemde sıradan bir insan olmadığını, ancak büyük ve mükemmel bir yetenek olduğunu gösterebilmelidir. Toplumsal düzeni sağlamak için yeni yasalar çıkarmak yerine, toplumsal dili anlamak, iktidar öncesi söylemler ile iktidar sonrası söylemler arasında bir örtüşme sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde, sosyal sapma eylemleri meydana gelebilir (Kaya, 2013: 389).

2.4.3. Hiyerarşi Oluşturma

Lider, başkalarının onu desteklemesini ve takip etmesini sağlayan kişidir. Liderlerin belli bir gücü var. Güç gibi, liderlik de ilişkisel, kolektif ve amaçlıdır. Liderlik, hedeflere ulaşmanın merkezi işlevini güçle paylaşır (Burns, 1992: 24). Örgütler, hiyerarşik bir yapı gösterir. Belirlenen hedeflere ulaşmak için grubun birlikte hareket etmesi bu aşamada gerçekleşir.

2.4.4. Koordinasyon

Liderlik, karşılıklı ve ahlaki sorunların çözümüne yönelik grup etkileşiminin tutarlı bir şekilde ortaya çıkmasına neden olan eylemlerin gerçekleştirilmesini gerektirir. Liderler kuruluşun koordinatörü olmalıdır. Ortaya çıkabilecek çıkar çatışmaları örgütün amacını engelleyebilir. Lider, örgütün ana çıkarlarına öncelik vermeli ve herkesin çıkarlarını karşılayabilmelidir (Yücekök, 1973: 313). Başaran'a göre (1992) liderlik bir etki sanatıdır. Liderin etkisi ve bu etkinin sürekliliği, toplum ve lider arasındaki manevi sözleşmeye bağlıdır. Bu bağı güçlendiren lider, topluma belirtilen hedefe ulaşmada koordinasyonu sağlar (Taşdemir, 2009: 150). Siyasal liderler ise, mensubu olduğu topluluğa liderlik ederek, topluluğu belirlenen amaçlar doğrultusunda yönlendirebilen ve koordine edebilen kişiler olmalıdırlar.

2.4.5. Planlama

Planlama yönetim fonksiyonlarının en önde gelenidir. Lider, bunu önceden ne, nasıl ve ne zaman yapacağını belirleme fırsatı bulabilir. Lider, organizasyondaki insanların hedeflerine ulaşmak için davranışlarının planlayıcısı

ve organizatörüdür. Lider tarafından alınacak kısa ve uzun vadeli kararlar planlama işlevinin göstergeleridir (Erdoğan, 1997: 358). Lider örgütün plancısı konumundadır. Ancak bu planlama görevini yaparken ihtiyaçları görme ve belirleme yönünden diğer kişilerden daha önde ise liderlik görevini gerçekten yaptığı ortaya çıkmaktadır (Yücekök, 1973: 312).

Örgütlerin başarısı, lider tarafından yapılan planlamanın iyiliği ile doğru orantılı olarak değerlendirilebilir. Liderler planlama yaparken yaratıcı olmalıdır.Yaratıcılık ve düşünce çeşitliliği liderliğin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, liderlik hayal gücü ve vizyon gerektirir. Geleceği görmek, yorumlamak ve rasyonel stratejiler oluşturmak liderin başlıca görevleri arasındadır (Sezgül, 2010: 243).

2.4.6. Rehberlik

Liderlik, yasal güç kullanmadan da insanları ikna etme veya yönlendirme yeteneğidir. Küçük bir grupta, lider tüm grup üyeleri ile bire bir iletişim halinde olabilir. Bu nedenle, liderin kişiliği grubun çalışması sırasında baskın bir özellik olarak görünür. Lider sevilen bir kişi ise, grup liderin kişisel etkisi ile hareket eder. Aksine, liderin olumsuz tarafları varsa, grup davranışı da olumsuz olacaktır (Şimşek vd., 2003: 181). Liderin ait olduğu toplumla ve bu toplumdaki bireylerle etkileşimi, liderde hem aktif hem de pasif roller yükler. Liderler hem genel kabul görmüş normlardan etkilenir hem de bu normları etkiler (Canbolat vd., 2010: 44). Toplum tarafından kabul edilen lider, tüm toplumu, özellikle de takipçilerini, bu toplumu yasal olarak yönetmenin ötesine yönlendirir.

2.4.7. Örgütleme

Lider grup performansında en etkili değişikliği yaratan kişidir. Liderlik, örgütsel kurumlar ve örgütlenme açısından önemli bir faktördür. Örgütsel hiyerarşinin zirvesinden temeline kadar uzanmakta, neredeyse içine işlemiş konumda bulunmaktadır (Hodgkinson, 2008: 97). Liderler, amacın hedeflenmesi, bu amaca götürecek işlerin ve bu işleri gerçekleştirecek kişilerin ve yöntemlerin belirlenmesi gibi örgütleme faaliyetlerini yürütmektedirler. Belirli bir amacı gerçekleştirmek için ortak çıkarı bulunan insanlar genellikle bir araya gelerek güç birliği elde ederler (Şimşek ve Çelik, 2011: 198). Örgütlemenin temel amacı, örgütün başarısı için gerekli öğelerin etkili ve verimli bir şekilde bir araya getirilmesidir. Örgütleme fonksiyonu iyi değilse, amaçların başarılması yerine karmaşıklığın ortaya çıkması kaçınılmazdır (Can, Güney, 2007: 221).

Liderlik, örgütsel kurum ve organizasyonda önemli bir faktördür. Örgütsel hiyerarşinin zirvesinden temeline kadar uzanır ve neredeyse içine işlemiş durumdadır (Hodgkinson, 2008: 97). Liderler, amacı hedefleme, bu amaca götürecek işleri belirleme ve bu işleri gerçekleştirecek kişi ve yöntemler gibi organizasyonel faaliyetler yürütürler. Belirli bir hedefe ulaşmak için ortak çıkarları olan insanlar genellikle güç birliğini sağlamak için bir araya gelirler (Şimşek ve Çelik, 2011: 198). Organizasyonun temel amacı, organizasyonun başarısı için gerekli unsurları etkin ve verimli bir şekilde birleştirmektir.Organizasyon işlevi iyi değilse, hedeflere ulaşmak yerine karmaşıklık kaçınılmazdır (Can, Güney, 2007: 221).

2.4.8. Denetim

Denetim, örgütlerin planlama aşamasında belirlenen amaçlara, belirlenen yöntemlerle ulaşılıp ulaşılmadığının kontrolü ve belirlenen amaçlar ile, ulaşılan sonuçlar arasındaki uyumsuzlukların giderilmesi aşamasıdır. Liderler kontrollüdür ve her ne kadar olayın içinde olsalar da olayların akışına kendilerini kaptırmayıp, bir yönleri sürekli olayların dışında denetleyici rolündedir. Olayların içindeki kişileri takip eder ve olaylardaki aktörlerin faaliyet yöntemlerini güçlü takip sezgileriyle izlerler (Altılar, 2012:58). Çünkü lider, takipçilerin etkinliklerini, grup amaçlarını ve takipçilerin bu amaçları izleyip izlemediklerini kontrol etmelidir.

Denetim, örgütlerin planlama aşamasında belirlenen hedeflere belirlenen yöntemlerle ulaşılıp ulaşılmadığının kontrolü ve belirlenen hedefler ile elde edilen sonuçlar arasındaki uyuşmazlıkların giderilmesi aşamasını ifade eder. Liderler kontrollüdür ve her ne kadar olayın içinde olsalar bile, olayların akışına kapılmazlar, aynı zamanda olayların dışındaki kontrolörlerin rolünü de oynarlar. Olaylardaki insanları takip ederler ve olaylardaki aktörlerin faaliyetlerini güçlü takip sezgileriyle takip ederler (Altılar, 2012: 58). Çünkü lider, takipçilerin faaliyetlerini, grup hedeflerini ve takipçilerin bu hedefleri takip edip etmediğini kontrol etmelidir.

AMAÇ

Bu çalışma, Doğu Karadeniz Bölgesi seçmenlerinin siyasal liderlik tercihlerinin ortaya çıkarılması için gerçekleştirilmiştir. Seçmenlerin siyasal tercihlerinin ortaya çıkmasındaki liderlik faktörünün ve bu faktöre bağlı olan değişkenlerin belirlenmesi hedeflenmiştir. Seçmenlerin oy verme tercihlerinde

ve bu tercihlerin değişiminde liderlik faktörünün önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Doğu Karadeniz bölgesi tercih edilmesinin sebebi, daha çok sosyo kültürel bir nitelik taşımaktadır. Bölgenin geçiş özelliği taşıyan bir konumda olması, hem Karadeniz, hem de Doğu Anadolu kültürünü içinde barındıran sentez bir yapısının olmasından dolayıdır. Ayrıca bölgenin sınır özelliği taşıması da tercih edilen sebeplerden birini oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışmada, yönetilen konumunda bulunan seçmenlerin tercihlerinin belirmesinde etkili olan kriterlerden "siyasi liderlik ve onunla ilişkili faktörlerin" değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın amacı, Doğu Karadeniz Bölgesi seçmeninin liderlik faktörünün bileşenlerine yükledikleri anlam ve buna bağlı olarak, liderlik tercihlerinin ortaya çıkartılmasıdır. Bu amaçla, tesadüfi örnekleme tekniği ile Trabzon, Gümüşhane, Bayburt, Rize, Artvin ve Giresun illeri merkez ilçelerinde yüzyüze görüşme yöntemi ile anketler uygulanmıştır. Araştırma, 02.02.2014- 08-04.2014 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Seçmenler üzerinde uygulanmak üzere 70 soruluk bir anket hazırlanmış ve sorulan sorular neticesinde liderlikle ilgili seçmen tercihindeki değişmeler ve bu değişmelerin etkilendiği faktörler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada geçerlilik için açıklayıcı faktör analizi uygulanmıştır.

Araştırmada liderlik faktörleri olarak 4 temel nokta ortaya konulmuştur. Bunlar, liderin kişisel özellikleri, karizmatiklik, otoriterlik ve demokratikliktir

Faktör 1. Kişisel Özellikler faktörü ve içerikleri: eğitim durumu, cinsiyeti, yaşı, memleketi, hitabet yeteneği, canlı ve enerjik olması, fiziksel görünümü, toplumsal statüsü, toplumla benzer kültürel özelliklere sahip olması, etnik konulara yaklaşımı, dindarlığı, milliyetçiliği, özgüveni, siyasi tecrübesi, mitinglerdeki performansı, toplumsal çıkarları ön planda tutmasıdır.

Faktör 2. Karizmatiklik faktörü ve içerikleri: kriz ve kargaşalardaki tutumu, güven uyandırabilme yetisi, değişimi yönetimi, davranışlarının örnek nitelikte olması, yenilikçiliği, ikna kabiliyeti, söz ve eylemlerinin tutarlılığı, zor şartlar altında sağlıklı karar verebilme yeteneği, astlarda etki yaratma yeteneği, bilgi sahibi olması, halktan biri olarak görülmesi, vizyon sahibi olması, devrimciliği ve ideallere sahip olması, yeteneği, ümit kaynağı olmasıdır.

Faktör 3. Otoriterlik faktörü ve içerikleri: ceza-ödül sistemi değerlendirmesi, yönetme ve emretme gücü, astlarla ilişkisi, saldırganlık ve

baskıcılığı, karar alma yöntemi, zorlama tehdit ve güç kullanma özelliği, bencil olup olmaması, davranış şekli, yönetim tarzıdır.

Faktör 4. Demokratik faktörü ve içerikleri: kişiliğinin demokratik olup olmaması, görüşlere açık olup olmaması, astlarıyla ilişkileri, güç kullanım tarzı, özendirme ve yönlendirme davranışı, astlarına güven duyup duymaması, astlarına bilgi sağlamada yardımcı olmasıdır.

BULGULAR ve YORUM

Faktör 1: Eğitim durumu önemlidir, yaşının genç olması önemlidir, memleketi önemlidir, hitabet yeteneği önemlidir, uygun bir toplumsal statüde bulunması önemlidir, içinden çıktığı toplumun kültürel özelliklerini taşıması önemlidir, uygun bir toplumsal statüde bulunması önemlidir, içinden çıktığı toplumun kültürel özelliklerini taşıması önemlidir, etnik konulara yaklaşımı önemlidir, milliyetçi olması önemlidir, kendine güveninin fazla olması önemlidir, siyasi tecrübe/deneyim sahibi olması önemlidir.

Faktör 2: Kendisini takip edenler tarafından halktan biri olarak görülmelidir, vizyon sahibi olmalıdır, devrimci bir düşünce, üstün bir imaj ya da ideale sahip olmalıdır, Allah vergisi bir yeteneğe sahip olmalıdır, bezginliğin ümitsizliğin içerisinde bir ümit kaynağı olmalıdır, büyük oranda uzmanlaşmaya önem vermelidir.

Faktör 3: Tek karar alıcı olmamalıdır, saldırgan ve baskıcı bir kişiliğe sahip olmamalıdır, zorlama tehdit ve güç kullanmamalıdır, çok fazla bencil davranmamalıdır, yönetimi kişisel ve keyfi olmamalıdır.

Faktör 4: Yönetimi altındakileri tümüyle serbest bırakmalıdır, yetki kullanma hakkını tümüyle astlara bırakmalıdır, diğer astlarla benzer bir rol üstlenmelidir, güç kullanmaktan uzak durmalıdır, işlerin yerine getirilmesinde özendirme ve yönlendirmede bulunmalıdır, yönetimi altındakilere psikolojik tatmin sağlamalıdır.

Tablo 3
Faktör Analizi Sonuçları

	İfadeler	Faktör Yükleri	
F1-Kişilik Özellikleri	Cinsiyeti önemlidir	0,798	**Varyans Yüzdesi**: 17, 851
	Etkileyici bir fiziksel görünüşe sahip olması önemlidir	0,728	**Özdeğeri:** 4,820
	Düzenlediği Miting ve Tv programlarındaki performansı önemlidir	0,672	**Cronbach Alfa:** 0,787
	Dindar olması önemlidir	0,624	
	Canlı ve Enerjik olması önemlidir	0,594	
	Kişisel çıkarları, toplumsal çıkarların gerisinde tutmalıdır	0,536	
F2 Karizmatiklik	Sözlerinin ve eylemlerinin birbiriyle uyuşması gerekmektedir	0,803	**Varyans Yüzdesi**: 16,798
	İçerisinde Bulunduğu zor şartlar altında en sağlıklı kararı verebilmelidir	0,774	**Özdeğeri:** 4,535
	Kriz ve kargaşanın üstesinden gelebilmelidir	0,742	**Cronbach Alfa:** 0,932
	Güven uyandırmalıdır	0,732	
	Güçlü ikna kabiliyetine sahip olmalıdır	0,728	
	Değişimin gücünü sağlayabilecek beyin ve yüreğe sahip olmalıdır	0,705	
	Yaptığı işle ilgili derin bilgi sahibi olmalıdır	0,702	
	Örnek davranışlar sergilemelidir	0,681	
	Sözlerinin ve eylemlerinin birbiriyle uyuşması gerekmektedir	0,651	
	Yenilikçi olmalıdır	0,596	
F3- Otoriterlik	Söylediği her söz emir olarak algılanmalıdır	0,811	**Varyans Yüzdesi**: 14,727
	Bir dereceye kadar alışılmamış ve kuraldışı davranmalıdır	0,754	**Özdeğeri:** 3,976
	Kararları bizzat kendisi almalıdır	0,703	**Cronbach Alfa:** 0,808
	Cezadan çok ödül sistemine ağırlık vermelidir	0,580	
	Yönetimi altındakileri yönetim dışında tutmamalıdır	0,560	
	Akılcı bir yönetme ve emretme gücüne sahip olmalıdır	0,483	
F4-Demokratiklik	Bilgi/kaynak sağlama yönünden yönetimi altındakilere katkıda bulunmalıdır	0,728	**Varyans Yüzdesi**: 11,217
	Çevresinden gelecek görüşlere açık olmalıdır	0,718	**Özdeğeri:** 3,028
	Demokratik bir kişilik olmalıdır	0,702	**Cronbach Alfa:** 0,771
	Astlarına güven duymalıdır	0,604	
	Astların yöneticilik becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunmalıdır	0,518	

Anket uygulamasının son kısmında lider özelliklerine yönelik sorular bulunmaktadır. Bunlar 4 faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler; liderin kişisel özellikleri, karizmatikliği, otoriterliği ve demokratikliğidir. Yapılan değerlendirme sonrasında her bir faktöre ait sorulara verilen yanıtlar incelenmiş

ve bunun sonucunda hangi faktörün daha çok tercih edildiği ve faktörler içindeki en çok tercih edilen özellik ortaya çıkmıştır. Araştırma sonuçları aşağıda yer bulmaktadır.

Liderlik faktörlerinin tercih sıralaması ise şu şekilde ortaya çıkmıştır:

1. Karizmatiklik: 22.51 toplam, 1.406 aritmetik ortalama
2. Otoriterlik: 23.66 toplam, 2.150 aritmetik ortalama
3. Kişisel Özellikler: 34.78 toplam, 2.173 aritmetik ortalama
4. Demokratiklik: 25.26 toplam, 2.296 aritmetik ortalama

Bu sonuçlardan hareketle, faktörlere bağlı bileşenlerden karizmatiklik faktörü en önemli tercih olmuştur. İkinci sırada otoriterlik, üçüncü sırada kişisel özellikler ve son sırada ise demokratiklik yer almaktadır.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Liderlik konusu pek çok alanı kapsayan disiplinler arası bir konudur. Bundan dolayı pek çok bilim dalında bu konuya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Siyaset bilimi çalışmalarında genellikle siyasi liderliğin doğası hakkında genel önermeler yapılmayaçalışılmıştır. Birçok durumda bu, anayasaların, yasaların ve olayların yanı sıra liderlerin kişilikleri, geçmişleri ve yetiştirmelerinin önemini vurgulayan liderlik analizleri ile sonuçlanmış, bu da iktidara ulaşma biçimleri ve iktidardayken nasıl hareket ettikleri üzerindeki büyük etkileri ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

Siyasi liderlik, siyasi yaşamda yer alan kurumların en üst yöneticisine veya yöneticilerine atfedilebilecek bir sıfattır. Genel olarak liderliğin bir alt kategorisi olmakla birlikte, konu devlet yönetimi olduğu zaman daha kapsayıcı bir niteliğe sahip olmaktadır. Siyasi liderlik, siyasi düşünce tarihinde, Plato ve Aristo'dan Machiavelli'ye kadar bulunmaktadır. Dolayısıyla siyasi liderlik konusunu hem tarihsel analizlerde, hem de güncel siyasal söylemlerde bulabilmek mümkündür.

Bu çalışmada Türk siyasal hayatında liderlik faktörünün etkililiği, toplumun bir liderden ne beklediği, liderliğin seçmen davranışına ne ölçüde etki ettiği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Siyasi olarak, seçmenlerin tercihler arasından seçim yaparak siyasi iktidarın belirlenmesi, toplumun geleceği için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, seçmenlerin bu hayati kararı verirken

düşündükleri tercihleri önemli bir konudur. Bu çalışmada, seçmen tercihini belirleyen faktörler arasında yer alan lider unsurun siyasi tercihin ortaya çıkmasında ne ölçüde etkili olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Seçmenler kendilerini temsil edecek, onlar adına konuşacak, onlar adına karar alacak liderleri seçmektedir. Dolayısıyla siyasi liderler, , siyasi liderler nüfusun inançlarını, isteklerini ve iradesini somutlaştırırlar ve vatandaşların temsilcisi olarak hareket etmelidirler.

Bu çalışmanın sonuçlarına göre seçmen tercihinin ortaya çıkmasında liderlik önemli bir unsurdur. Liderliğin faktörleri arasında; karizmatiklik, otoriterlik, kişisel özellikler ve demokratiklik belirlenmiştir. Liderlik faktörleri arasında seçmenlerin bir liderde en fazla görmek istedikleri faktör "karizmatikliktir". İkinci sırada "otoriterlik" yer almaktadır. Üçüncü sırada "kişisel özellikler", son sırada ise "demokratiklik bulunmaktadır. Dolayısıyla çıkarılabilecek sonuç, seçmenler için liderden beklenilen en önemli özelliğin karizmatiklik olduğudur. Demokratiklik ise en alt düzeyde tercih edilen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Faktörler kendi içinde analiz edildiğinde;

Karizmatiklik faktörünün unsurlarından ise en başta gelen tercihler "liderin güven uyandırması", "değişimin gücünü sağlayabilecek beyin ve yüreğe sahip olması", "yenilikçi olması" dır. Otoriterlik faktöründe en beğenilen özellikler ise "liderin tek karar alıcı olmaması", "akılcı bir yönetme ve emretme gücüne sahip olması" ve yönetimi altındakileri yönetimi dışında tutmaması" yer almaktadır. Kişisel özellikler faktöründe tercih edilen en önemli unsurlar ise şu şekildedir: ilk sırada "kişisel çıkarları toplumsal çıkarların gerisinde tutmalıdır", ikinci sırada "canlı ve enerjik olmalıdır", üçüncü sırada ise "düzenlediği miting ve Tv programlarındaki performansı önemlidir" özellikleri yer almaktadır. Demokratiklik faktörünün en çok tercih edilen unsurları ise "çevresinden gelecek görüşlere açık olması", "bilgi/kaynak sağlama yönünde yönetimi altındakilere katkıda bulunması" ve "astların yöneticilik becerilerini geliştirmede katkıda bulunması" yer almaktadır.

Türkiye'de siyaset araştırmaları açısından "seçmen tercihleri" önemli konular arasında yer almalıdır. Çünkü, seçmen tercihlerinin doğru bir şekilde analiz edilmesi siyasi partilere, liderlere ve bu konuyla ilgili olan diğer unsurlara önemli katkılar sağlayacaktır. Seçmenler, seçimlerin kaderini ve iktidarı belirleyen unsurlar olduğundan dolayı, seçmen tercihlerinin ve bu tercihlerin neye göre belirdiğinin tespit edilmesi ülke siyasetinin yönlendirilmesi açısından önemli olacaktır.

Hiçbir insan birbirinin aynı özelliklerini sergilemez. Her liderin farklı özellikleri olabileceği gibi her liderden beklenilenler de farklılaşabilmektedir. Amaçları, zekaları, cesaretleri, kişisel ve fiziksel özellikleri, sosyo-kültürel özellikleri farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla bir liderin yapısı değerlendirilirken, diğer bir lidere göre değil kendi içerisinde değerlendirilmelidir. Ancak ana hatlar itibariyle siyasi liderde bulunması ve dikkat edilmesi gereken ana özellikler şu şekilde sıralanabilir:

İster demokratik, ister antidemokratik yöntemlerle belirlenmiş olsun, liderler kararlarında isabetli, tutum ve davranışlarında tutarlı olmalıdırlar.

Liderler hem yönetici, hem de uluslararası arenada ülkesini temsil edici konumdadır. Dolayısıyla konumları itibariyle toplumda önde gelen şahsiyetlerden biri olduklarının bilincinde olmalı ve bu şekilde davranmalıdırlar.

Liderler, dürüst, alçakgönüllü, samimi, güvenilir, adaletli ve kültür ve bilgi düzeyi yüksel olmalıdırlar.

Liderler ileri görüşlü olmalıdır. Karşılaşacakları herhangi bir sorunun çözümüne dair alternatif politikalar üretebilecek yetenekleri bulunmalıdır.

Liderler, seçmenlerin zihnindeki yerlerini iyi anlamda koruyabilmelidirler. İnsanları ikna etmenin yolu baskı ve zorlama değil, onların rızasını almak olmalıdır.

Liderler, evrensel hukuk kurallarına hâkim ve insan haklarına saygılı olmalıdırlar temsil ettikleri toplumda hiçbir ayrımcılığa izin vermemelidirler. Siyasi liderler atanmak yerine seçildiklerinden ve temsilci olduklarından, yönettikleri ve hizmet ettikleri kişilerin rızasını gerektirirler. Sadece onları destekleyenlerden ziyade tüm bileşenlerine hizmet etmek ve gelecek nesillerin çıkarlarını korumakla yükümlüdürler.

Liderler, gerektiği zaman alanında uzman kişilerle iletişim ve koordinasyon halinde bulunmalıdırlar. Alacakları kararlarda varsayımlara göre değil, bilimsel yöntemlere göre akademik anlamda uzmanlaşmış kişilerle çalışmalıdırlar.

Seçmen tercihinde liderin önemli bir faktör olduğu göz önüne alındığında, parti lideri olacak olan kişinin seçmen tarafından beğenilen özelliklerinin özellikle vurgulanması, liderin ve partinin başarısı adına katkı sağlayacaktır.

Seçmenler, takip ettiklerin liderin özellikleri hakkında pek çok bilgiye sahip olurlar. Seçmenler tarafından algılanan ve beğenilen özelliklerin vurgulanması, siyasi liderlik stratejisi açısından etkili olabilir. Liderlerin

itibarları, elde edilen bir unsurdur. Bu lider ve onun seçmenleri, takipçileri tarafından üretilir. Lider itibarını koruyabilmelidir.

Liderlerin, siyasal, sosyo-kültürel olarak kendilerini geliştirmelerinin yanında, siyasal imaj uzmanları tarafından değerlendirilmeleri ve siyasal iletişim ve siyasal pazarlama konularında donanımlı olmaları onların imajlarının oluşmasında ve beğenilmesinde etkili olacak kriterler arasında yer alacaktır.

Seçmenler, "kendisi gibi" gördükleri ve algıladıkları liderlere kendilerini daha yakın hissedeceklerinden dolayı, liderlerin içinde doğdukların toplumun değerlerini, kültürünü iyi bilmesi ve bu konular noktasında duyarlı olması gerekmektedir. Böylelikle, seçmenler nezdinde liderin önemi artış gösterecektir.

Karizmatiklik, doğuştan gelen özelliklerden oluşmanın yanı sıra liderde bulunması gereken en önemli özelliklerdendir. Liderin, ulusal ve uluslararası ortamlarda gösterdiği üstün duruş ve tavır, seçmenler gözünde karizmatiklik duygusunu arttıracak özellikler arasında yer almaktadır. Özellikle lideri kitle iletişim araçlarından takip eden seçmenlerin kanaatleri bu yönde lidere yönelik olarak daha olumlu şekilde gerçekleşecektir.

Liderlerin, bulundukları grup ya da toplum üzerinde idealleştirilmiş bir etkisi vardır. Liderler, takipçileri için bi model ve semboldür. Dolayısıyla liderden beklenilen ve onda olması gereken özellikler toplumun beklentileriyle özdeştir. Liderlerler kendilerini iyi ifade edebilen, dürüst, kendini iyi tanıyan ve tanıtan, samimi ve güven kazanmış kişiler olmalıdırlar. Liderler kendilerinde bulunan güçlü ve zayıf yönleri iyi bilmeli, güçlü yönlerini nasıl kullanacaklarını hesaplayabilmeli, zayıflıklarını nasıl telafi edeceklerini öğrenmelidirler. Ayrıca, hatalarından ders alabilmelidirler. Liderler, neyi neden istediklerini de bilmelidirler. Bunun için başalarını yönlendirebilme, takipçilerinin ve astarının beklentilerine cevap verebilme, onların istediği tutku ve coşkuyu sağlayabilme yeteneğine sahip olmalıdırlar. Liderler kendileri ve lideri oldukları grup ya da topluluk için hedef belirleyebilen ve bu hedeflere nasıl ilerleneceğini hesaplayabilen yetenekte olmalıdırlar. Stratejik ve uzun vadeli düşünme yeteneğine sahip bir vizyonları olmalıdır. Bununla birlikte cesur ve risk alabilen bir özelliklerinin de bulunması gerekmektedir.

Yönetilenler de üyesi oldukları toplumun ihtiyaç ve beklentilerine en iyi cevap verebilecek, eksikliklerini en iyi tahlil edebilecek ve dolayısıyla kendilerini en iyi yönetecek lider ile ilgili olarak doğru kararı verebilmelidirler. Çünkü lider içinden çıktığı toplumun özelliklerini yansıtabilmelidir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

Altılar, N. (2012). *Politik Psikolojinin Yeni Paradigması Geleceğin Lideri*. Diya Kitap.

Arslan, R. (2016). *Siyaset Bilimine Giriş*. Dora Yayınevi.

Bakan, İ. & Büyükbeşe, T. (2010). Liderlik türleri ve güç kaynaklarına ilişkin mevcut-gelecek durum karşılaştırması: eğitim kurumu yöneticilerinin algılarına dayalı bir alan araştırması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* (19), 73-84.

Ball, A. & Peters, G. (2007). *Çağdaş Siyaset ve Yönetim*(N. Uzun, Çev.). Yayınodası Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 2005).

Ballı, E. (2012). Liderin ortaya çıkışında bireysel farklılıklar. Akif Tabak, Harun Şeşen, Tolga Türköz (Ed.). *Liderlikte Güncel Yaklaşımlar* içinde (s. 51-75). Detay Yayıncılık.

Blondel, J. (1987). *Political Leadership, Towards a General Analysis.* Sage Publications.

Braud, P. (2017). *Siyaset Sosyolojisi* (E. C. Gürcan, Çev.). İmaj Yayınevi (Orijinal eserin yayın tarihi 2014).

Burns, J. M. (1992). *The Power of Leadership, Political Leadership in Democratic Societies*. Nelson Hall Publisher.

Can, H. & Güney, S. (2007). *Genel İşletme.* Arıkan Basım Yayım.

Can, İ. (2015). *Türkiye'de Siyasal Güven.* Açılım Kitap.

Canbolat Özkan, E.,Beraha, A., Çeliksoy, E. & Türker, Y. (2010). Türk liderlik profili: Türk siyasi liderleri üzerine niteliksel bir çalışma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *2*(2), 37-45.

Cottam, M.L., Mastors, E., Preston, T. & Dietz, B. (2017). *Siyaset Psikolojisine Giriş* (M. Şenol Çev.). BB101 Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 2016).

Çetin, C. (2009). *Liderlik Stilleri, Değişim Yönetimi ve Ekip Çalışması*. İstanbul Ticaret Odası yayınları.

Çetin, N. G. & Beceren, E. (2007). Lider kişilik Gandhi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(5), 110-132.

Demir, A.F. (2007). *Dış Politikada Lider ve Türkiye, Türk Dış Politikasında Liderler*. Bağlam yayıncılık.

Dion, L. (1968). Theconcept of politicalleadership: an analysis. *Canadian Journal of Political Science,1*(1), 2-17.

Doğan, S. (2007). *Vizyona Dayalı Liderlik* (2. Baskı). Kare yayınları.

Edinger, L.J. (1990). Approaches to the comparative analysis of political leadership. *Review of Politics, 52*(4), 509-523.

Erdoğan, İ. (1997). *İşletmelerde Davranış.* Dönence basın yayın hizmetleri.

Eren, E. (2010). *Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi* (12. Baskı). Beta basım yayım.

Eroğlu, A. & Akkoç, İ. (2012). Yönetsel ve dönüştürücü liderlik. Akif Tabak, Harun Şeşen, Tolga Türköz (Ed.). *Liderlikte Güncel Yaklaşımlar* içinde (s. 341-365). Detay yayıncılık.

Glad, B. (2002). Politicalleadership: some methodological considerations. Linda O. Valenty & OferFeldman (Ed.). *Political Leadership for the New Century: Personality&BehaviorAmong American Leader*s içinde (s. 9-23). Greenwood press.

Gül, C. & Talat Arslan N. (2005). Yönetimde iktidar olgusu ve iktidarın kişiselleşmesi üzerine bir inceleme. Nagehan Talat Arslan (Ed.), *Türkiye'de Kamu Yönetim Sorunları Üzerine İncelemeler* içinde (s. 153-167). Seçkin yayıncılık.

Haas, H. &Tamarkin, B. (2000). *İnsan Lider Doğmaz*. Beyaz yayınları.

Halis, M. (2004). Yönetici ve çalışanlar arasındaki güven açısından lider davranışları. Tamer Koçel (Ed.),*1. Aile İşletmeleri Kongre Kitabı* içinde (ss.295-306). İstanbul Kültür Üniversitesi.

Hart, P. &Rhodes, A.W. (2014). Puzzles of politicalleadership. Paul Hart, R. Rhodes (Ed.), *Political Leadership* içinde (s.1-16). Oxford University press.

Hartog, D. N. & Koopman, P. L. (2001). Leadership in organizations. NeilAnderson vd. (Ed.). *Leadership in Organizations, Handbook of Industrial, Work & Organizational Psychology* (Vol. 2) içinde (s.166-187). Sage publications.

Heper, M. & Sayarı, S. (2008). *Türkiye'de Liderler ve Demokrasi* (Z. Bilgin, Çev.). Kitap Yayınevi (Orijinal Eserin Yayın Tarihi 2002).

Heywood, A. (2007). *Siyase*t (B. Seçilmişoğlu, Çev.). Adres Yayınları (Orijinal Eserin Yayın Tarihi 1997).

Heywood, A. (2016). *Siyasetin ve Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları* (F. Bakırcı, Çev.). BB101 yayınları (Orijinal Eserin Yayın Tarihi 2015).

Hodgkinson, C. (2008). *Yönetim Felsefesi, Örgütsel Yaşamda Değerler ve Motivasyon* (İ. Anıl & B. Doğan, Çev.). Beta Basım Yayım (Orijinal eserin yayın tarihi 1996).

İbicioğlu, H., Özmen, H.İ. & Taş, S. (2009). Liderlik davranışı ve toplumsal norm ilişkisi: Ampirik bir çalışma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari BilimlerFakültesi Dergisi*, *14*(2), 1-23.

Junquera, B. & Fernandez, E. (2011). *Lights And Shadows of Political Leadership*. Nova Science Publisher Inc.

Kalaycıoğlu, E. (1983). *Çağdaş Siyasal Bilim*. Beta basım yayım.

Kapani, M. (2009). *Politika Bilimine Giriş* (23. Baskı). Bilgi yayınevi.

Kaya, V. (2013). *Karizmatik Liderlik ve Toplumsal Değişim*. Hemen kitap.

Keller, J. W. & Foster, D. M. (2012). Presidental leadership style and the political use of force. *Political Psychology, 33*(5), 581-598.

Kellerman, B. (1986).*Why Do Leaders Lead? Political Leadership A Source Book*. University of Pittsburgh press.

Komsuoğlu, A. (2008). *Siyasal Yaşamda Bir Lider Süleyman Demirel*. Bengi yayınları.

Közleme, O. (2013). Liderlik, siyasal otorite tipleri ve karizma. *Toplum Bilimleri Dergisi*, *7*(13), 239-250.

Lasswell, H. D. (1986). Democratic leadership. Barbara Kellerman (Ed.), *Political Leadership A Source Book* içinde (s. 196-198). University of Pittsburgh press.

Lilleker, D.G. (2013). *Siyasal İletişim Temel Kavramlar* (A.Altın, Çev.). Kaknüs İletişim Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 2006).

Machiavelli, N. (2010). *Hükümdar* (G.Demircioğlu, A.Çavdar, Çev.). Dergah Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1941).

Masciulli, J., Molchanov A.M. & Knight W.A. (2009). Political leadership in context. Joseph Masciulli (Ed.),*The Ashgate Research Companion to Political Leadership* içinde (s. 3-27). Ashgate.

Mughan, A.&Patterson, S. C. (1992). *Political Leadership in Democratic Societies*. Nelson Hall publisher.

Owen, D. &Strong, T. B. (2004). *Max WeberThe Vocation Lectures*. Hackett publishing company.

Öztürk, N. K. (2004). Machiavelli-Weberperspektifinde siyasal liderlik etiği. *Amme İdaresi Dergisi,37*(2), 13-30.

Pettman, R. (2012). *Psychopathology and World Politics*. World scientific publishing.

Sezgül, İ. (2010). Liderlik ve etik: geleneksel, modern, postmodern liderlik tanımları bağlamında bir değerlendirme. *Toplum Bilimleri Dergisi*, *4*(7), 239-251.

Spitz, D. (1994). *Antidemokratik Düşünce Şekilleri*. (Ş. Yalçın, Çev.). MEB Basımevi (Orijinal eserin yayın tarihi 1981).

Şenel, A. (2010). *Siyasal Düşünceler Tarihi* (2. Baskı). Bilim ve sanat yayınları.

Şimşek, Ş. & Çelik, A. (2011). *İşletme Bilimlerine Giriş* (18. Baskı). Eğitim kitabevi.

Şimşek, Ş., Akgemci, T.& Çelik A., (2003). *Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış*. Adım matbaacılık.

Taşdemir, E. (2009). Toplumların idaresinde liderler ve yöneticiler. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi,* (29), 149-165.

Tekeli, İ. (2011). *Türkiye için Siyaset ve Demokrasi Yazıları*. Tarih Vakfı Yurt yayınları.

Teles, F. (2015). The distinctiveness of democratic political leadership. *Political Studies Review*, (13), 22–36.

Tuncay, S. (2000). *Parti içi Demokrasi ve Türkiye*. Gündoğan yayınları.

Ufel, W. (2014). *Political Leadership in Deliberative Democracy*. Lambert academic publishing.

Valenty, L. O. & Feldman,O. (2002). *Political Leadership for the New Century: Personality & Behavior Among American Leaders*. Greenwood press.

Weber, M. (2006). *Meslek Olarak Siyaset*. (A.Timuçin & M. Sert, Çev.). Chiviyazıları (Orijinal eserin yayın tarihi 1919).

Yayla, A. (2015). *Siyaset Bilimi*. Adres yayınları.

Yıldız Özsalmanlı, A. (2005). Türkiye'de kamu yönetiminde liderlik ve lider yöneticilik. *Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*,(13), 137-147.

Yıldız, N. (2002). *Türkiye'de Siyasetin Yeni Biçimi Liderler İmajlar Medya*. Phoenix yayınevi.

Yılmaz, A. (1996). Siyasal liderlik. *Yeni Türkiye Dergisi,2*(9), 163-182.

Yörük, S.& Kocabaş, İ. (2001). Eğitimde demokratik liderlik ve iletişim. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(1), 225-234.

Yücekök, Ahmet N. (1973). Toplum kalkınmasında liderlik ve sorunları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, 3*(23), 311-336.

Zariç, S. (2011). Demokratikleşme ve etkin bir siyasal sistem oluşturma bağlamında Türkiye'de siyasi partilerde lider hegemonyası ve lider değişimi sorunsalı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,(8), 99-115.